

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Фінансовий механізм формування та напрями підвищення
ефективності використання власного капіталу підприємств»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Скубій Б. Ю.

Полтава - 2022 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи формування та використання власного капіталу підприємств.....	7
1.1. Економічна сутність та необхідність використання власного капіталу в господарській діяльності підприємств.....	7
1.2. Науково-методичні аспекти формування та оцінки власного капіталу суб'єктів підприємництва.....	14
Розділ 2. Фінансовий механізм фінансування діяльності підприємств за рахунок власного капіталу.....	21
2.1. Фінансові аспекти формування та оцінка функціонального стану власного капіталу підприємства.....	21
2.2. Аналітична оцінка фінансової стійкості підприємства в контексті аналізу рівня ефективності використання власного капіталу.....	30
Розділ 3. Шляхи оптимізації процесу фінансування діяльності підприємства за рахунок власного капіталу.....	35
3.1. Перспективи визначення необхідного розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства.....	35
3.2. Напрями підвищення ефективності політики управління власним капіталом підприємства.....	43
Висновки.....	49

ВСТУП

Актуальність теми. Створення і нормальне функціонування підприємств будь-якої форми власності неможливе без формування достатнього обсягу власного капіталу. Власний капітал виступає одним із найважливіших об'єктів фінансового та управлінського обліку, які є основою інформаційного забезпечення фінансового менеджменту. Він є також об'єктом фінансового аналізу підприємства.

Власному капіталу, як індикатору відносин, власності притаманні наступні характеристики: 1) він є основним фактором виробництва; 2) характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять прибуток; 3) є головним джерелом формування добробуту власників; 4) є головним показником ринкової вартості підприємства; 5) його динаміка є важливим барометром рівня ефективності господарської діяльності підприємства.

Для кожного підприємства потенційними джерелами формування фінансових ресурсів є надходження від реалізації продукції й послуг, кредити комерційних банків, емісія та продаж на фондовому ринку цінних паперів, кошти державного та місцевих бюджетів тощо.

В економічній літературі вивченням капіталу займалися ряд вчених, серед яких: К. Маркс, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Афанасьєв, В. В. Ковальов, І. Зятовський, Г. Г. Кірейцев, Г. Б. Поляк, А. М. Поддєрьогін, І. А. Бланк, Джеймс К. Ван Хорн, В. П. Савчук, Г. О. Крамаренко, О. О. Терещенко та інші.

Однак ціла низка проблем формування обсягів і структури капіталу ще залишаються недослідженими, а саме такі, як питання розрахунку оптимального співвідношення між власним і залученим капіталом на підприємстві. Розрахунок вартості власного та позичкового капіталу підприємства в цілому дозволяв би фінансистам на підприємстві оперативно визначати безпечні обсяги фінансування з різних джерел у процесі поточної фінансової роботи.

Зважаючи на це, розробка питання щодо сутності, формування та використання, а також шляхів підвищення ефективності управління власним капіталом

підприємства обумовлює актуальність обраної теми дослідження в кваліфікаційній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів і кредиту за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи – узагальнення науково-теоретичних засад організації та практичних підходів до фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок власного капіталу.

Виходячи з поставленої мети при виконанні кваліфікаційної роботи вирішувались наступні завдання: дослідження економічної сутності власного капіталу підприємств його структури та функцій; узагальнення теоретичних аспектів формування та оцінки власного капіталу суб'єктів підприємницької діяльності, аналіз порядку формування та використання власного капіталу підприємства; оцінка фінансової стійкості та ефективності використання власного капіталу конкретного підприємства; обґрунтування напрямів оптимізації розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства; визначення шляхів покращення політики управління власним капіталом підприємства;

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження у кваліфікаційній роботі є фінансові аспекти фінансування господарської діяльності підприємства за рахунок власного капіталу господарюючих суб'єктів.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних основ та практичних особливостей формування та використання власного капіталу в умовах конкретного підприємства.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основи дослідження ґрунтуються на використанні основних положень економічної й фінансової теорії, розробок науково-дослідних установ, вітчизняних та зарубіжних вчених із питань формування власного капіталу аграрних підприємств, управління ним та

на цій основі підвищення ефективності використання, а також діючі нині законодавчі та нормативні акти.

Інформаційна база. Теоретичну базу кваліфікаційної роботи становлять сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів та методів дослідження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступало ХХХ, зокрема матеріали, що включають фінансову, статистичну та бухгалтерську звітність підприємства.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі одержано ряд результатів теоретичного та практичного характеру, а саме набули подальшого розвитку дослідження резервів удосконалення процесу фінансування господарської діяльності підприємств за рахунок власного капіталу, результатом чого стало визначення його оптимального співвідношення із залученим капіталом.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці пропозицій і рекомендацій для підприємств, спрямованих на ефективне формування та використання власного капіталу та його ролі у фінансовому забезпеченні діяльності суб'єктів підприємницької діяльності і підтверджується відгуком з досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, виконані автором особисто.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на I всеукраїнській науково-практичній конференції [„Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти”] (Лубни: ЛФЕК, 2021 р.), на науково-практичній конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти [„Сучасні проблеми розвитку соціально-гуманітарної та економічної науки: шляхи вирішення очима молоді”] (Полтава: ПДАУ, 2021 р.) та на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик по напрямках підготовки (спеціальностях) (Полтава: ПДАУ, 2021 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано три наукові праці загальним обсягом 0,44 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 47 найменувань, містить 11 таблиць, 8 рисунків, 17 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 58 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та необхідність використання власного капіталу в господарській діяльності підприємств

Кожне підприємство чи організація для реалізації поставлених цілей має у своєму розпорядженні як засоби праці (будівлі, машини, устаткування і т.ін.), так і предмети праці (сировину, матеріали, паливо і т. ін.), які в сукупності складають господарські засоби, тобто власність підприємства.

В свою чергу власність асоціюється із поняттям „капітал”. Поняття „капітал” походить від латинського „capitalis”, що означає головний, дуже важливий. Дослідження сутності та економічного змісту капіталу здійснюється вченими, представниками різноманітних економічних шкіл протягом багатьох років тобто термін «капітал» є одним з основних та фундаментальних в економічній науці. Капітал вивчався та розглядався з багатьох позицій та в різних проявах [13].

Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив давньогрецький мислитель Аристотель (384-322 рр. до н.е.), який розглядав капітал через призму багатства та, аналізуючи його сутнісні ознаки, зробив висновок, що ця категорія поділяється на два види. До першого він відніс дане природою багатство, яке пов’язане з постійним нагромадженням засобів, необхідних для життя і корисних для держави чи домашнього об’єднання, але яке „не безкінечне, а має свої межі”. До другого виду багатства Аристотель відніс процес накопичення грошей, що являє собою „...мистецтво наживати статок, з чим і пов’язане уявлення, нібито багатство і нажива не мають ніяких меж”. Зазначені види багатства були названі Аристотелем „економіка” та „хремастика”. Як свідчить економічна історія, саме „хремастика”, тобто діяльність, спрямована на накопичення багатства та нагромадження грошових запасів, є першим відомим трактуванням

капіталу як економічної категорії [15].

У сучасному суспільстві представники західної економічної науки трактують капітал як „блага довготривалого використання, що створені людиною для виробництва інших товарів і послуг”. Таке визначення капіталу служить загальною основою для різних понять, використаних у вжитку і в економічній літературі [26].

Однак, незважаючи на спільну основу, в сучасних умовах багато вчених по-різному підходять до визначення поняття „капітал”. Серед вітчизняних економістів найвдаліше обґрунтування сутності капіталу підприємства дано Г. Г. Кірейцевим. Він вважає, що капітал – це власність відповідної фізичної або юридичної особи на активи: майно і об’єкти (ресурси), які є і на підприємстві. Пасивна сторона балансу містить інформацію про те, яку частину капіталу надано в розпорядження підприємства власниками (власний капітал) і яку – кредиторами (позичковий капітал) [30].

Позичковий капітал характеризує частину активів підприємства, що профінансована його кредиторами всіх видів. У балансі позичковий капітал відображається за такими розділами пасиву: забезпечення наступних витрат та платежів; довгострокові зобов’язання; поточні зобов’язання; доходи майбутніх періодів.

Власний капітал – це сальдо між загальною сумою активів та позичковим капіталом. Він характеризує частину майна, яка профінансована власниками корпоративних прав підприємства (завдяки безпосереднім внескам грошових коштів (майнових об’єктів) чи в результаті реінвестування прибутку). Власний капітал відображається в першому розділі пасиву.

Величина активів підприємства та його капітал є двома показниками, які характеризують один і той же об’єкт: сукупність усіх вартостей, що використовуються у виробничому процесі для досягнення поставлених перед підприємством цілей. Майно підприємства (активи) є дзеркальним відображенням капіталу, який у нього інвестований.

Активи, як вважає М. Коробов, показують напрямки конкретного викорис

тання залучених фінансових ресурсів, а капітал (пасиви) – зобов'язання підприємства перед кредиторами та власниками. Саме тому загальна величина активів повинна дорівнювати сумі пасивів підприємства. Зіставлення активів та пасивів здійснюється в процесі складання балансу. Безпосередній зв'язок між окремими позиціями капіталу та активів у балансі не відображається. Напрямки використання фінансових ресурсів доцільно узгоджувати із джерелами їх залучення на стадії довгострокового фінансового планування та бюджетування [31].

Врахування різних підходів в економічній літературі, основних ознак, що характеризують фінансовий капітал підприємства, його визначення в узагальненому вигляді може бути сформульоване наступним чином: капітал підприємства являє собою сукупність капіталізованих фінансових ресурсів, що використовуються власниками і менеджерами в економічному процесі відтворення вартості як джерело фінансування господарської діяльності з метою одержання доходу, формування якого в економічній системі держави здійснюється на ринкових принципах і підходах.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, Г. Поляк акцентував увагу на таких його характеристиках:

1. Капітал є основним фактором виробництва і в системі факторів виробництва (капітал, земля та інші природні ресурси, трудові ресурси, підприємницькі здібності) йому належить пріоритетна роль, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс; без капіталу інші необхідні фактори виробництва, як свідчить реальна практика, дають незначний результат.

2. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід (капітал може виступати в формі позикового капіталу, що формує дохід підприємства не у виробничій, а у фінансовій сфері діяльності), обсяги власного фінансового капіталу є відправною точкою для використання позикових фінансових коштів, підвищення надійності та інвестиційної привабливості підприємства.

3. Капітал є головним вимірником ринкової вартості підприємства (в цій якості перш за все виступає власний капітал), характеризує здатність підприєм-

ницької структури формувати поза обігові і власні обігові активи.

4. Капітал є головним джерелом добробуту його власників (забезпечує необхідний рівень добробуту як в поточному так і в перспективному періоді).

5. Динаміка капіталу підприємства є одним з найважливіших барометрів рівня ефективності, його господарської діяльності (самозростання капіталу високими темпами характеризує високий рівень формування і ефективного використання прибутку підприємства, його можливість підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел) [43].

Таким чином, підходи, що існують в економічній літературі до розуміння власного капіталу залежать від тих позицій учених, з яких вони розглядають об'єктивну економічну категорію.

Власний капітал показує частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок коштів власників і власних засобів підприємства. Тривалий час у вітчизняній теорії та практиці питанню фінансування діяльності господарських структур за рахунок капіталу власників приділялась надзвичайно мало уваги.

Сьогодні досить актуальним є питання переорієнтації підприємства на ринкові форми їх фінансування, однією з яких є мобілізація ресурсів на основі залучення інвестицій в обмін на нормативні права, емітовані юридичною особою. Тим часом працівники фінансових служб підприємств, фінансові менеджери, бухгалтери, інші фахівці, які займаються практичною фінансовою роботою, стикаються із значними труднощами при спробі використати вказаний метод фінансування [47].

Для успішного здійснення операцій з власним капіталом підприємства та ефективного використання даної форми фінансування на практиці фінансистам слід оволодіти таким блоком питань: цілі, порядок та умови збільшення (зменшення) статутного і власного капіталу; резерви підприємства, їх види, значення та порядок формування; додатковий капітал: порядок його формування та використання; оподаткування операцій, пов'язаних зі збільшенням (зменшенням) статутного капіталу, додаткового капіталу, здійсненням реінвестицій у корпоративні права.

Основною метою формування капіталу підприємства є задоволення потреби в придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позицій забезпечення умов ефективного його використання.

Принцип врахування розвитку господарської діяльності підприємства означає, що процес формування об'єму та структури капіталу підпорядкований завданням забезпечення його господарської діяльності не лише на початковій стадії функціонування підприємства, а й у найближчій перспективі.

Принцип забезпечення відповідності об'єму залученого капіталу об'єму активів підприємства визначає те, що загальна потреба в капіталі підприємства базується на його потребі в оборотних і необоротних активах.

Принцип забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного його функціонування (співвідношення власних і залучених фінансових засобів, що використовуються підприємством в процесі його господарської діяльності) визначає, що умови формування високих кінцевих результатів діяльності підприємства в значній мірі залежать від структури використовуваного капіталу.

Принцип забезпечення мінімізації затрат по формуванню капіталу з різних джерел передбачає, що така мінімізація здійснюється в процесі управління вартістю капіталу.

Реалізація принципу забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі його господарської діяльності забезпечується шляхом максимізації показника рентабельності власного капіталу при прийнятному для підприємства рівні фінансового ризику [24].

Власний капітал підприємства – це підсумок першого розділу пасиву балансу, тобто перевищення балансової вартості активів підприємства над його зобов'язаннями. Основними складовими власного капіталу є статутний капітал, нерозділений прибуток. Відомості про розміри статутного і резервного капіталу містяться у статуті підприємства. Показник власного капіталу є одним з індикаторів кредитоспроможності підприємства. Він – основа для визначення фінансової незалежності підприємства, його фінансової стійкості та стабільності.

Власний капітал відображає величину вартості засобів, які належать засновникам підприємства. Капітал власника відображає розмір участі власників (засновників, учасників, акціонерів) підприємства фінансуванні його активів.

На величину власного капіталу впливають: інвестиції, які збільшують активи за рахунок додаткових коштів власника підприємства; вилучення коштів власниками підприємства, що зменшує активи підприємства; доходи, які призводять до зростання власного капіталу; витрати, які зменшують величину власного капіталу [34].

Для більшості підприємств, за висловом И. А. Бланка, основним елементом власного капіталу є статутний (номінальний) капітал – сума вкладів власників підприємства в його активи за номінальною вартістю згідно із засновницькими документами. У відповідній статті балансу наводиться зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства [9].

Проаналізувавши основні підходи до класифікації власного капіталу, пропонуємо узагальнену класифікацію його складових.

Зареєстрований (пайовий) капітал – це юридично оформлена, офіційно об'явлена й належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства. Він включає статутний капітал господарських товариств, державних і комунальних господарств та пайовий капітал.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – це чистий фінансовий результат діяльності підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу.

Невід'ємним елементом власного капіталу в усіх господарських товариствах згідно з чинним законодавством є наявність резервного капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5 % суми чистого прибутку [11].

Неоплачений капітал. Даний вид капіталу притаманний тим підприємствам, у яких є в наявності статутний або пайовий капітал. Він виникає завдяки тому, що згідно законодавства підприємство може розпочати свою діяльність

маючи в наявності не повністю сформованими вказані види капіталу. Цей вид капіталу являє собою суму боргових вимог до засновників стосовно внесків до статутного капіталу.

Вилучений капітал – це фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених акціонерним товариством у його учасників. Цей вид капіталу притаманний корпоративним підприємствам. Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції. [19].

Сукупність власного капіталу підприємства проявляється через його функції, які за загальною думкою науковців, що працюють в даній сфері, зводяться до наступних:

1. Функція заснування та введення в дію підприємства.
2. Функція відповідальності та гарантії.
3. Захисна функція.
4. Функція фінансування та забезпечення ліквідності.
5. База для нарахування дивідендів і розподілу майна.
6. Функція управління чи контролю.
7. Рекламна (репрезентативна) функція [21].

Таким чином, власний капітал підприємства згідно П(С)БО 5 „Звіт про власний капітал” це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань. Основними складовими капіталу підприємства є: статутний капітал, пайовий, додатковий, резервний капітал, неоплачений та вилучений капітал і нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

В цілому слід зауважити, що капітал є однією з фундаментальних економічних категорій, сутність якої наукова думка досліджує протягом багатьох століть. Власний капітал – це основа для початку і продовження господарської діяльності підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших показників, який характеризує фінансовий стан підприємства. Між тим, на сьогодні в Україні існує низка невирішених проблем та питань, пов’язаних з чітким правовим регулюванням обліку фінансово-господарської діяльності підприємств, зокрема власного капіталу, останнім часом законодавчо-нормативне регулю

вання зазнає значних змін з метою удосконалення усіх систем.

1.2. Науково-методичні аспекти формування та оцінки власного капіталу суб'єктів підприємництва

Глобалізаційні процеси, що відбуваються в економіці України за несприятливих тенденцій відтворення власного капіталу, характерних для більшості вітчизняних підприємств суб'єктів господарювання (збитковість, дефіцит власних фінансових ресурсів, низький рівень ефективності та оборотності капіталу, висока кредиторська заборгованість тощо), потребують змін у системі фінансового управління в цілому і підприємством як первинною ланкою управління зокрема.

Ринкова відокремленість підприємств націлює фінансове управління на збереження і забезпечення відтворення його вартості. Концентрація уваги на вартісних принципах управління, у свою чергу, визначає необхідність дослідження питань оцінки вартості капіталу підприємства. Особливої актуальності вони набувають у контексті формування й установаження оптимальної структури капіталу, визначення вартості бізнесу та обґрунтування варіантів сталого розвитку підприємств роздрібної торгівлі в динамічному конкурентному середовищі.

Об'єктивною основою сталого розвитку та підвищення конкурентних переваг підприємств роздрібної торгівлі в ринковому просторі є капітал. Динамічний характер капіталу, тобто його здатність створювати нову вартість та генерувати грошові потоки, потребує адекватності управлінських дій фінансових менеджерів щодо формування капіталу підприємства, оптимізації його структури, вибору форм і джерел залучення фінансових ресурсів у господарську діяльність підприємства на основі оцінки вартості капіталу.

Економічна категорія вартості капіталу є однією з найважливіших в економічній науці і трактується І. О. Бланком, як ціна, яку платить підприємство

за використання фінансових ресурсів, залучених з різних джерел [10].

За визначеннями А. Шеремета, ціна капіталу обчислюється вираженим у відсотках співвідношенням витрат на його обслуговування та загального обсягу залученого капіталу [55]. Сігел Дж.Г. вважає, що вартість капіталу визначається нормою прибутку, яку компанія пропонує за свої цінні папери для підтримки їх ринкової вартості [56].

Як бачимо, вартість капіталу підприємства розглядається науковцями або як рівень витрат з обслуговування капіталу, залученого з різних джерел, або як норма прибутку на вкладений інвесторами (кредиторами) капітал. Відмінність у визначенні економічної сутності категорії «вартість капіталу», на нашу думку, обумовлюється різними напрямками використання показника вартості капіталу у фінансовому управлінні та інвестуванні.

Вартість капіталу – одна з найважливіших змінних в оцінці бізнесу, яка визначається ринком і майже повністю знаходиться поза контролем власників підприємств. Ринок встановлює базову без ризикову очікувану ставку доходу і величину премії, що вимагає інвестор (покупець цінних паперів) в обмін на прийняття на себе ризику різних рівнів [35].

При оцінці вартості капіталу виникає необхідність з'ясування вартості кожної його складової, тобто об'єктом визначення повинна стати вартість кожного джерела фінансування.

Таким чином, підприємство, що використовує лише власний капітал, має найвищу фінансову стійкість (його коефіцієнт автономії рівний одиниці), але обмежує темпи свого розвитку (так як не може забезпечити формування необхідного додаткового об'єму активів в періоди благополучної кон'юнктури ринку) і не використовує фінансові можливості приросту прибутку на вкладений капітал.

При вивченні питання формування власного фінансового капіталу підприємства необхідно розділити зовнішні та внутрішні джерела його формування [1].

Важливим елементом оцінки вартості підприємства є визначення вартості

капіталу, який є в його розпорядженні. Це поняття характеризує ціну залучення підприємством фінансових ресурсів. Інакше кажучи, це винагорода, за яку капіталодавці погоджуються вкласти кошти в дане підприємство. Згідно із сучасними тенденціями в теорії і практиці фінансової діяльності вартість капіталу підприємства рекомендовано розраховувати на основі використання так званої моделі середньозваженої вартості капіталу (WACC):

Середньозважена вартість капіталу показує середню доходність, якої очікують (вимагають) капіталодавці (власники та кредиторів), вкладаючи кошти в підприємство. Вона залежить від структури капіталу, а також ціни залучення капіталу від власників і кредиторів.

$$WACC = KBK * \frac{BK}{K} + KPK \frac{BK}{K}, \quad (1.1)$$

де, KBK - очікувана ставка вартості власного капіталу;
 KPK - очікувана ставка вартості позичкового капіталу;
 K – сума капіталу підприємства;
 BK – сума власного капіталу;
 PK – сума позичкового капіталу.

Зазначену модель можна деталізувати, відокремивши власний капітал і позичковий капітал. Зокрема. Вартість власного капіталу можна розрахувати в розрізі капіталу, залученого в результаті емісії простих і привілейованих акцій, реінвестованого прибутку.

Головна проблема, з якою стикаються фінансисти при застосуванні моделі WACC, за словами І. С. Задорожного, полягає у визначенні ціни залучення власного капіталу. Зокрема значення очікуваної ставки вартості власного капіталу [23].

Це питання досі не знайшло свого повного вирішення ні в теорії, ні в практиці. Серед можливих способів розрахунку очікуваної ставки вартості власного капіталу можна розглядати такі:

– модель оцінки капітальних активів (CAPM), за якої слід скористатися інформацією щодо значення β -коефіцієнта, без ризикової процентної ставки та

середньої дохідності на ринку;

– суб'єктивна оцінка: проценти за довгостроковими облігаціями або депозитними вкладками плюс надбавка за специфічні ризики, характерні для даного підприємства (галузі);

– використання показника, оберненого до відношення ринкового курсу до чистого прибутку на одну акцію;

– модель приросту дивідендів (модель Гордона). Згідно з якою ціна залучення власного капіталу визначається як відношення прогнозованої суми дивідендів на наступний рік до курсу акцій. Скоригований на величину приросту дивідендів.

У процесі оцінки вартості власного капіталу слід чітко відокремлювати очікувану ціну, за яку інвестори будуть згодні вкладати кошти в підприємство та очікувану рентабельність власного капіталу. Різниця полягає в тому, що останній показник розраховується з використанням балансової вартості власного капіталу. Натомість ціна залучення власного капіталу визначається на основі ринкових оцінок вартості капіталу підприємства та його доходу.

В контексті оцінки вартості підприємства особливе значення показника середньозваженої вартості капіталу WACC полягає в тому, що він може використовуватися як ставка дисконтування для приведення майбутніх доходів до теперішньої вартості [37].

Існує багато визначень вартості капіталу. Вартість капіталу – це середньозважена вартість, яку підприємство заплатило за грошові засоби, які використало для формування власного капіталу. Ця середньозважена величина визначається співвідношенням запозиченого і власного капіталу в пасивній частині балансу. Вартість капіталу можна обчислити як суму добутків грошової ставки зобов'язань та вартість зобов'язань з процентною ставкою власного капіталу та вартості власного капіталу. Вартість капіталу являє собою ціну, яку підприємство платить за його залучення з різних джерел.

Концепція такої оцінки виходить з того, що капітал, як один із головних факторів виробництва, має певну вартість, що формує рівень операційних і ін-

вестиційних витрат підприємства. Концепція визначає цілий ряд напрямків господарської діяльності підприємства. Розглянемо основні сфери використання показника вартості капіталу в діяльності підприємства.

1. Вартість капіталу підприємства слугує мірою прибутковості операційної діяльності.

2. Показник вартості капіталу використовується в процесі здійснення реального інвестування.

3. Вартість капіталу підприємства слугує базовим показником формування ефективності фінансового інвестування.

4. Показник вартості капіталу підприємства являється критерієм прийняття управлінських рішень відносно використання оренди (лізингу) чи придбання основних засобів.

5. Показники вартості капіталу в розрізі окремих його елементів використовується в процесі управління структурою цього капіталу в основі механізму фінансового лівериджу.

6. Рівень вартості капіталу підприємства виступає важливим вимірником рівня низької вартості цього підприємства.

7. Показник вартості капіталу є критерієм оцінки й формування відповідного виду політики фінансування підприємством своїх активів [36].

Важливість оцінки вартості капіталу при управлінні його формуванням визначає необхідність розрахунку цього показника на всіх етапах розвитку підприємства. Процес оцінки вартості капіталу базується на наступних основних принципах:

1. Принцип попередньої по елементної оцінки вартості капіталу. Оскільки використовуваний капітал складається із неоднорідних елементів (перш за все – власного і запозиченого, їх видів, а всередині них – по джерелах формування), в процесі оцінки його необхідно розділити на окремі складові елементи, кожен із яких повинен бути об'єктом оціночних розрахунків.

2. Принцип узагальнюючої оцінки вартості капіталу. По елементна оцінка вартості капіталу слугує для узагальнюючого розрахунку цього показника. Та

ким узагальнюючим показником є середньозважена вартість капіталу.

3. Принцип порівняння оцінки вартості власного і залученого капіталу. В процесі оцінки вартості капіталу слід мати на увазі, що сума використовуваного власного і залученого капіталу відображається у пасиві балансу підприємства, мають не заставну кількість значень.

4. Принцип динамічної оцінки вартості капіталу. Фактори, що впливають на показник середньозваженої вартості капіталу досить динамічні, тому, зі зміною вартості окремих елементів капіталу повинні вноситися корективи і в середньозважене його значення.

5. Принцип взаємозалежності оцінки теперішньої та майбутньої середньозваженої вартості капіталу підприємства. Така взаємозалежність забезпечується використанням показника граничної вартості капіталу. Він характеризує рівень вартості кожної нової його одиниці, додатково залученої підприємством.

6. Принцип визначення межі ефективного використання додатково залученого капіталу. Оцінка вартості капіталу повинна бути завершена розробкою показника ефективності його додаткового залучення. Таким показником є кінцева ефективність капіталу [18].

Викладені принципи оцінки дозволяють сформулювати систему основних показників, що дозволяють визначити вартість капіталу і гранично ефективного його використання.

Серед розглянутих показників головна роль належить показнику середньозваженої вартості капіталу. Він складається на підприємстві під впливом багатьох факторів, основним із яких є: середня ставка процента, що діє на фінансовому ринку; доступність різних джерел фінансування (кредиту банків, комерційного кредиту, власної емісії акцій і облігацій); галузеві особливості операційної діяльності, що визначають тривалість операційного циклу і рівень ліквідності використання активів; відношення об'ємів операційної і інвестиційної діяльності; життєвий цикл підприємства; рівень розвитку операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Вартість таких елементів власного капіталу, як нерозподілений прибуток

і амортизаційні відрахування, пропонуємо визначати вираженим у відсотках співвідношенням чистого прибутку, отриманого підприємством від використання власних коштів, та середнього розміру власного капіталу, залученого у вигляді нерозподіленого прибутку і амортизаційних відрахувань.

Загалом, результати дослідження свідчать про доцільність використання показника вартості капіталу для обґрунтування управлінських рішень щодо його складу і структури та визначення перспектив подальшого розвитку підприємства роздрібно́ї торгівлі в конкурентному середовищі. Оцінка вартості капіталу підприємства має здійснюватися постійно на кожному з етапів його життєвого циклу. Вартість капіталу підприємства характеризується показником середньозваженої вартості капіталу. Для його визначення слід дотримуватися певних принципів оцінки і використовувати метод середньої арифметичної зваженої, де в якості ваг використовується структура капіталу.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РАХУНОК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

2.1. Фінансові аспекти формування та оцінка функціонального стану власного капіталу підприємства

ХХХ, на матеріалах якого виконувалось дослідження є сільськогосподарським підприємством, яке має права юридичної особи, володіє відокремленим майном, від свого імені набуває майнові та особисті немайнові права, вступає в зобов'язання, орендує майно та землю, здійснює будь яку виробничу, комерційну, посередницьку та іншу господарську діяльність, що не суперечить чинному законодавству і Статуту, з метою одержання прибутку.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства тощо, використовуючи інформацію з балансу (Звіту про фінансовий стан) (додатки: А1, А2, А3), звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (додатки: Б1, Б2, Б3).

Види і послідовність формування фінансових результатів підприємства з врахуванням сформованих окремо доходів та витрат проаналізовано в табл. 2.1 (додаток В1).

Дані табл. 2.1 свідчать про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2019 – 2020 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж в два рази з 48406 тис. грн до 107950 тис. грн. За наступні два роки ситуація не змінилась – продовжували розвиватись позитивні тенденції, що підтверджує подальший приріст прирості чистого прибутку ще майже на половину – до рівня 165091 тис. грн. Наочним відображенням динаміки зміни згаданих показників, а також факторів, які мали вплив на такі зміни слугує рис. 2.1 (додаток В2).

Ліквідність ХХХ, як і інших подібних господарюючих суб'єктів – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати.

З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Відносні показники оцінки платоспроможності ХХХ, 2019 – 2021 рр.

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Нормативне значення	Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,130	0,164	0,137	$\geq 0,2$	0,034	-0,027
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,257	0,365	0,426	$\geq 0,7$	0,108	0,061
Загальний коефіцієнт ліквідності	1,845	2,280	2,806	$\geq 1,0$	0,435	0,526

Розрахунки в наведеній таблиці свідчать про позитивну (окрім коефіцієнта абсолютної ліквідності за 2020 – 2021 рр.) динаміку всіх показників за досліджувані 2019 – 2021 рр.

Оперативний аналіз платоспроможності ХХХ дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.3).

За досліджуваний період в ХХХ розвиваються позитивні тенденції. Як свідчать розрахунки табл. 2.3 на підприємстві за досліджуваний період мала місце поточна неплатоспроможність з позитивною зміною значень загального коефіцієнта ліквідності та коефіцієнта забезпечення власними засобами.

Невід'ємним елементом загальної оцінки активів ХХХ загалом, і визначення частки їх необоротної складової, зокрема, є аналіз його майнового стану

за інформацією бухгалтерського балансу з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу з обчисленням показників структури та динаміки (табл. 2.4, додаток В3).

Таблиця 2.3

Оцінка та виявлення ознак неплатоспроможності ХХХ, 2019 – 2021 рр.,

тис. грн

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-) 2020 р від 2019 р.	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р.
Довгострокові фінансові інвестиції	548	0	0	-548	0
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти	22502	26310	23237	735	-3073
Поточні зобов'язання	173111	160242	170006	-3105	9764
Показник поточної неплатоспроможності	-150061	-133932	-146769	3292	-12837
Коефіцієнт покриття (Загальний коефіцієнт ліквідності)	1,845	2,280	2,806	0,961	0,526
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,458	0,561	0,644	0,186	0,082
Чистий прибуток ("-" збиток)	48406	107950	165091	116685	57141

Аналітичні дані табл. 2.4 вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2019 – 2020 років загальна вартість майна підприємства зросла на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення обсягів необоротних активів – на 29,3 %, або 101556 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогічний період зросли на 45924 тис. грн (14,4 %). За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 183573 тис. грн, або 22,6 %. При цьому, переважаючий вплив на загальну зміну в абсолютному розмірі знову мали, навпаки, оборотні активи. Графічним доповненням зроблених висновків є рис. 2.2.

Розрахунки, здійснені в табл. 2.4 та графічно відображені на рис. 2.2, свідчать про загальний обсяг оборотних активів ХХХ та динаміку його зміни за останні три роки.

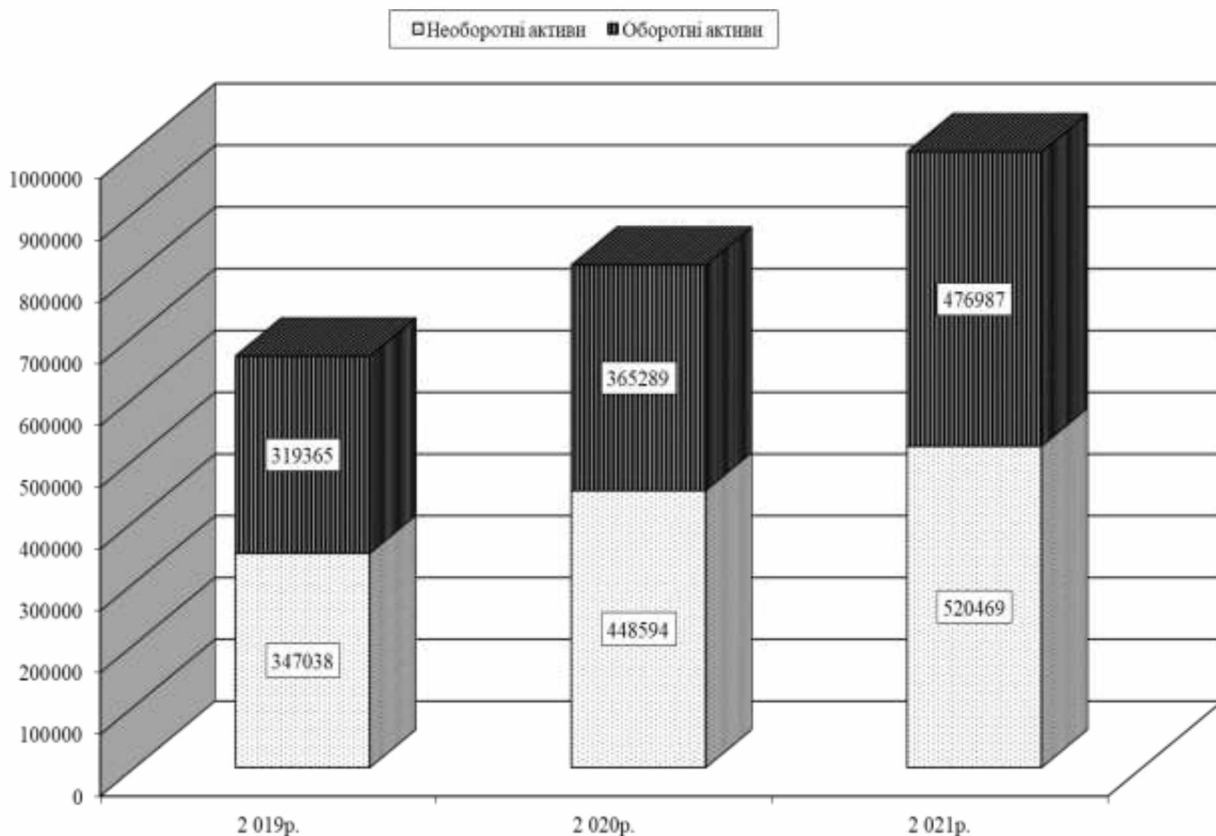

Рис. 2.2. Склад та динаміка окремих видів активів ХХХ, 2019 – 2021 рр., тис. грн

В цілому здійснена оцінка окремих складових фінансово-економічної характеристики діяльності підприємства дає підстави акцентувати увагу на стабільній зміні обсягів капіталу ХХХ за останні три роки. В той же час слід відмітити покращення фінансових результатів діяльності підприємства за останній рік та позитивній тенденції рівня його ліквідності та фінансової стійкості.

Політика ХХХ щодо формування власного капіталу є частиною загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає в забезпеченні необхідного рівня самофінансування його виробничого розвитку. Фінансування діяльності підприємства за рахунок власного капіталу є альтернативою до залучення позичкових коштів.

Джерелами формування власних фінансових ресурсів, як ХХХ, так і інших суб'єктів підприємництва, є:

- внутрішні джерела: прибуток, що залишається в розпорядженні підпри-

ємства, амортизаційні відрахування від основних засобів і нематеріальних активів, інші внутрішні джерела формування власних фінансових ресурсів;

– зовнішні джерела: залучення додаткового пайового або акціонерного капіталу, одержання підприємством безплатної фінансової допомоги, інші джерела формування власних фінансових ресурсів.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування. Інші внутрішні джерела не грають помітної ролі у формуванні власних фінансових ресурсів підприємства.

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у статутний фонд) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана їм безплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам. До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і ХХХ зокрема (табл. 2.5, додаток В4).

Дані табл. 2.5 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2019 – 2020 рр. на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. На даний приріст виключний вплив мало збільшення обсягів власного капіталу підпри-

емства. За період наступних 2020 – 2021 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 183573 тис. грн, або на 22,6 %. На таке зростання пасивів підприємства, знову переважаючий вплив мало збільшення обсягів власного капіталу (на 171976 тис. грн, або 28,6 %), в той же час зобов'язання підприємства зросли на 11597 тис. грн, що у відносному виразі склало 5,5 %. Такі тенденції за останні три роки вплинули на зміни в структурі пасивів підприємства в сторону збільшення частки власного капіталу і відповідного зростання питомої ваги зобов'язань, що посилює розвиток позитивної ситуації з загальним фінансовим станом на підприємстві. Зроблені висновки доповнює рис. 2.3.

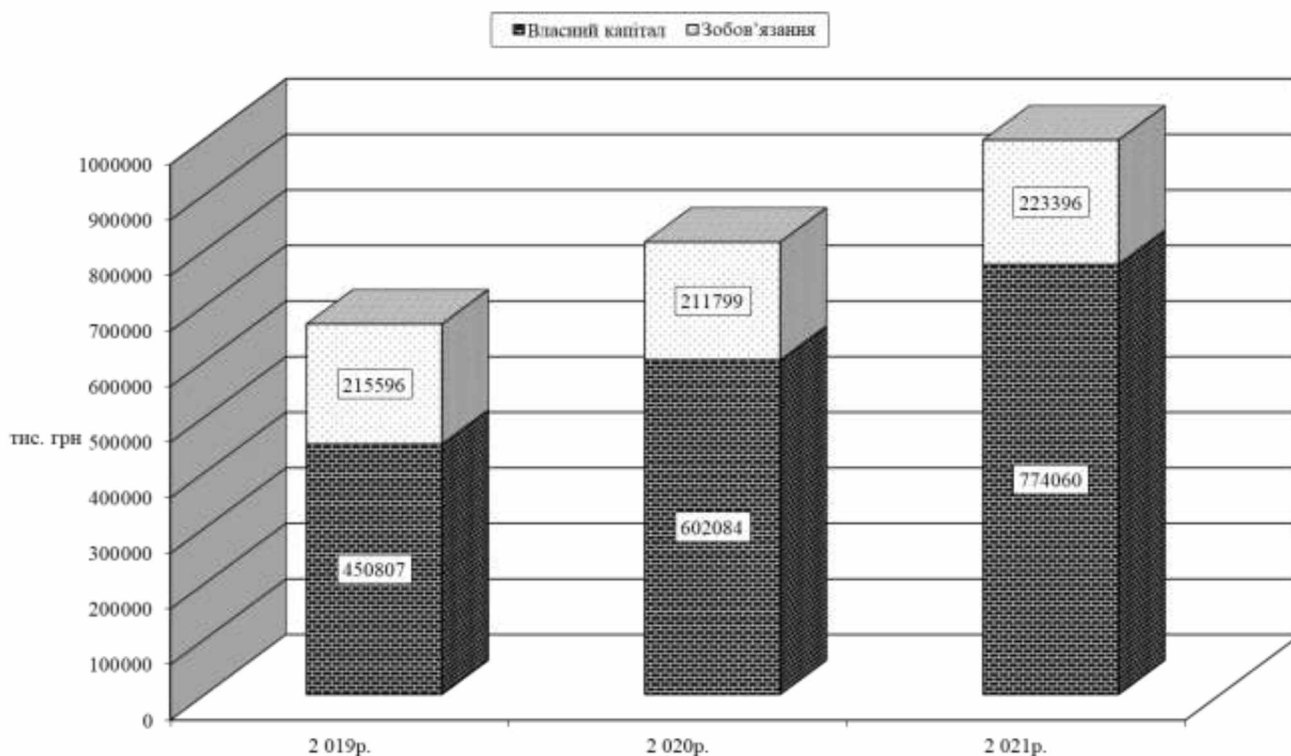

Рис. 2.3. Динаміка зміни розмірів окремих видів капіталу ХХХ за 2019 – 2021 рр.

Аналіз структури та динаміки капіталу ХХХ з урахуванням поділу їх на види за рядом класифікаційних ознак проведено у табл. 2.6 (додаток В5).

Аналітичні дані, отримані в табл. 2.6 підтверджують досліджену вище тенденцію зростання загального обсягу пасивів ХХХ за період 2019 – 2021 рр. Так, слід вказати на стабільну тенденцію зростання абсолютного розміру власного капіталу підприємства, який за період 2019 - 2020 рр. зріс на 151277 тис.

грн, а за наступні два роки ще на 171976 тис. грн, що у відносному виразі 33,6 % та 28,6 % відповідно. При цьому, слід констатувати порівняно нижчі, і навіть від'ємні, темпи приросту зобов'язань ХХХ, що обумовило зростання частки саме власного капіталу в структурі пасивів підприємства з 67,6 % у 2019 р. до 77,6 % у 2021 р.

Оцінюючи склад власного капіталу ХХХ за рівним відповідальності слід вказати на домінування в досліджуваному періоді додаткового капіталу і зовсім незначний розмір зареєстрованого капіталу. Зроблені висновки щодо поділу пасивів підприємства за різними класифікаційними підходами проілюстровано на рис. 2.4.

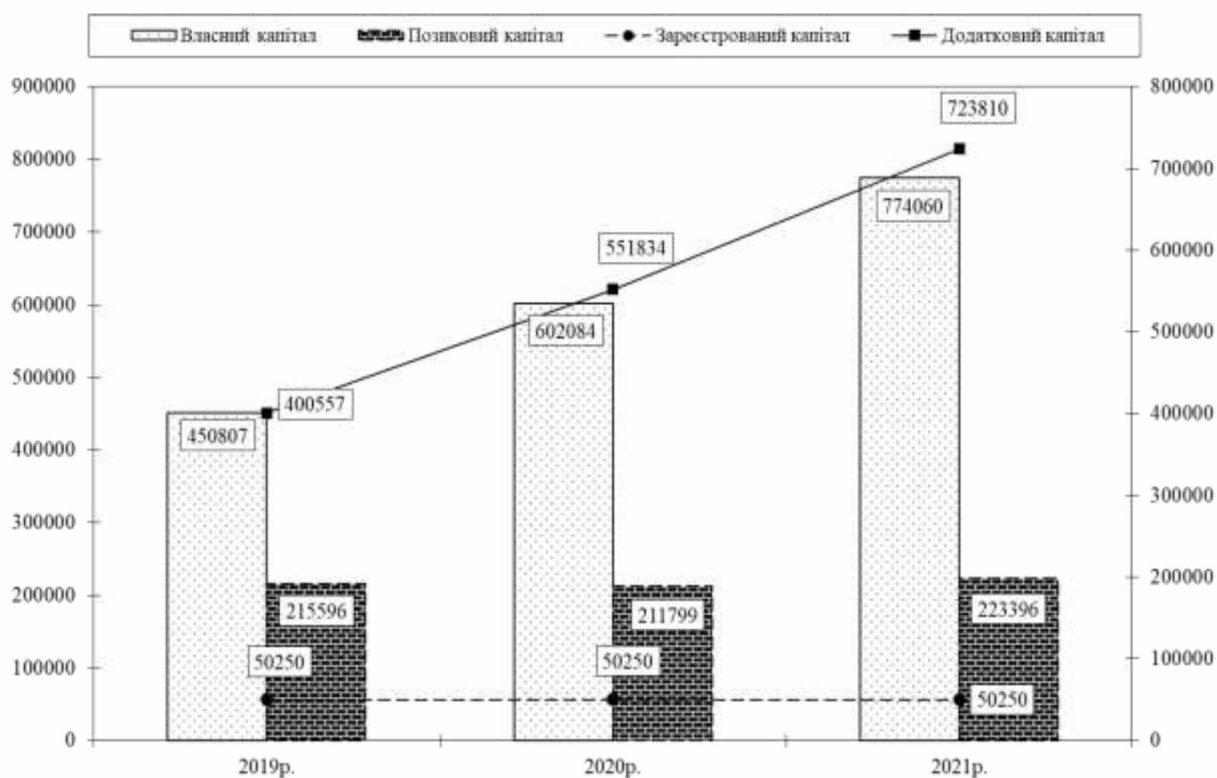

Рис. 2.4. Динаміка видів капіталу ХХХ, та власного капіталу за рівнем відповідальності, 2019 – 2021 рр.

Власний капітал підприємства являє собою фінансові ресурси, які вкладені ним для організації та фінансування господарської діяльності. Нормою для успішної рентабельної роботи підприємства, його високої конкурентоспромож-

ності на ринку і фінансової стійкості є ситуація, за якої власний капітал становить більшу частину його фінансових ресурсів.

До власного капіталу включають: зареєстрований капітал; пайовий капітал; додатковий вкладений капітал; інший додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток; неоплачений капітал; вилучений капітал.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Визнання і оцінка власного капіталу безпосередньо залежить від визначення і оцінки його складових – активів і зобов'язань.

Слід зазначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників фірми. На суму власного капіталу суттєво впливають усі умовності бухгалтерського обліку, що були застосовані при оцінці активів і кредиторської заборгованості, і вона може лише випадково співпадати із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи з сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або підприємства в цілому. На підприємстві власний капітал представлений в наступних формах (рис. 2.5).

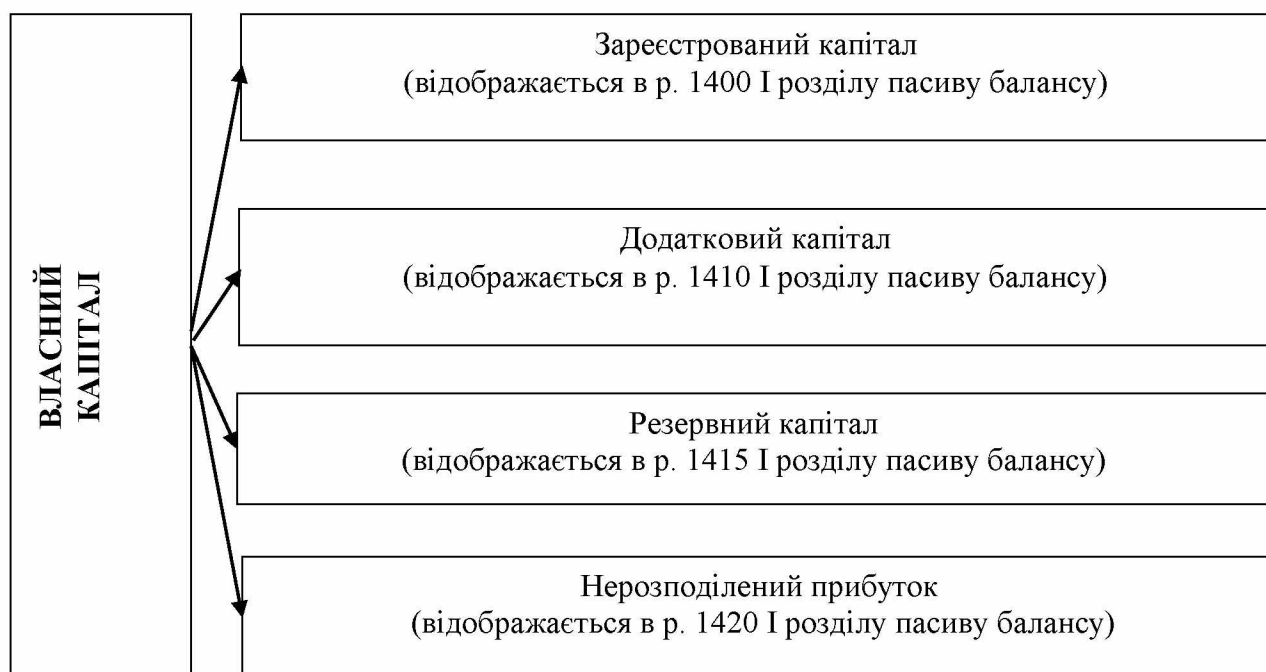

Рис. 2.5. Види власного капіталу наявні у ХХХ, 2019 – 2021 рр.

Означені вище види власного капіталу в досліджуваному підприємстві потребують оцінки з позицій, як загального обсягу, так і структури та динамічних змін за останні три роки, спираючись на інформацію зі звіту про власний капітал (додатки: Г1, Г2, Г3) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Склад, структура та динаміка власного капіталу ХХХ, 2019 – 2021 рр.

Вид власного капіталу	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення (+,-) 2020 р. від 2019 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %		
Зареєстрований	50250	11,1	50250	8,3	50250	6,5	-	-
Додатковий	114568	25,4	157895	26,2	164780	21,3	+43327	+6885
Резервний	48035	10,7	57934	9,6	72005	9,3	+9899	+14071
Нерозподілений прибуток	237954	52,8	336005	55,8	487025	62,9	+98051	+151020
Всього	450807	100,0	602084	100,0	774060	100,0	+151277	+171976

Здійснені в табл. 2.7 розрахунки підтверджують, встановлену раніше, тенденцію щодо зростання загального обсягу власного капіталу ХХХ за досліджуваний період загалом більше ніж на половину. В той же час, зроблені розрахунки засвідчують факт домінування в складі власного капіталу саме нерозподіленого капіталу, на долю якого припадало від 52,8 % у 2019 р. до 62,9 % у 2021 р. Окремо слід звернути увагу на стабільне зростання абсолютного розміру додаткового і резервного капіталу та незмінність величини зареєстрованого капіталу підприємства, тоді коли у відносному вигляді зміни за 2019 – 2021 рр. були протилежними, що наочно підтверджує рис. 2.6.

В цілому проведені дослідження підтверджують зроблені вище висновки щодо загальних динамічних та структурних змін в складі власного капіталу досліджуваного підприємства.

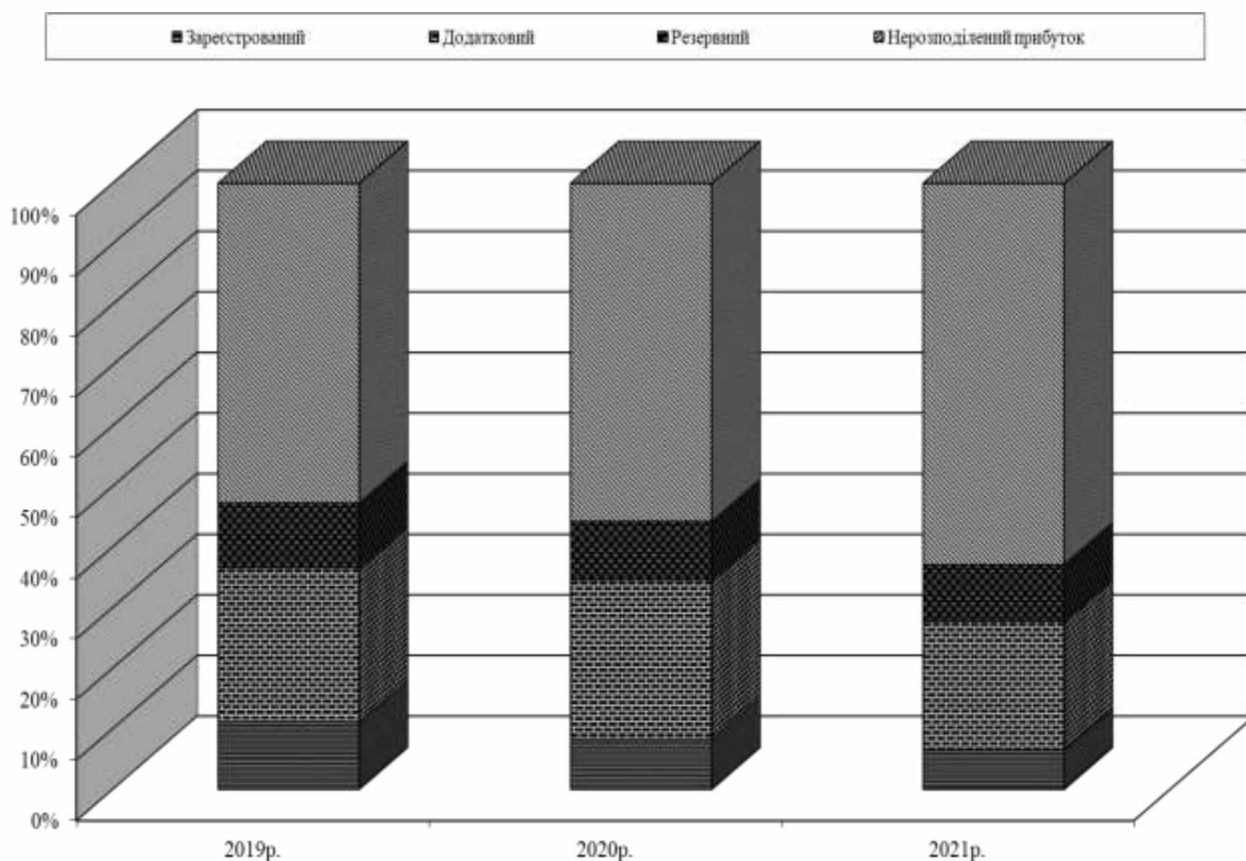

Рис. 2.6. Склад та структура власного капіталу ХХХ,
2019 – 2021 рр.

2.2. Аналітична оцінка фінансової стійкості підприємства в контексті аналізу рівня ефективності використання власного капіталу

Оцінка ефективності господарської діяльності підприємства здійснюється через порівняння витрат і доходів. Водночас, сума прибутку характеризує лише абсолютну ефективність. З метою отримання висновку про рівень відносної ефективності доцільно отриманий прибуток співставити з понесеними витратами або ресурсами.

Фінансова стійкість – це спроможність підприємства здійснювати свою діяльність стабільно завдяки фінансовому забезпеченню власними оборотними коштами, а також залученими (позиками, акціями). Перевищення власних коштів над залученими, означає що підприємство має значний запас фінансової

стійкості і відносно незалежне від зовнішніх фінансових джерел. Аналіз фінансових коефіцієнтів ринкової стійкості полягає у порівнянні їхніх значень з базисними величинами, а також у вивченні їхньої динаміки (табл. 2.8, додаток В6).

Як свідчать здійснені розрахунки рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2019 – 2021 рр. загалом зростав, і залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, збільшився за останні три роки сукупно на 0,100 пункти і на кінець 2021 року становить 0,776. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2021 р. – 0,224 свідчить про наявність загалом не значної залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування (рис. 2.7, додаток В7).

Зміни абсолютних значень і тенденції зміни відносних показників, що використовуються для такої оцінки знаходять своє узагальнення при визначенні типу фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (табл. 2.9, додаток В8)

Розрахункові дані табл. 2.9 підтверджують, зазначені вище, позитивні тенденції та вказують на зміну типу фінансової стійкості ХХХ, з кризового в 2019 – 2020 рр. в нестійкий у 2021 р. Така ситуація стала можливою завдяки зростанню обсягів власних оборотних коштів підприємства, які нарівні з короткостроковими та довгостроковими позиками використовуються на забезпечення покриття наявних обсягів запасів (рис. 2.8).

Показники, що характеризують ефективність використання капіталу, поділимо на три групи: 1) показники прибутковості (рентабельності) витрат, 2) показники прибутковості (рентабельності) капіталу, 3) показники окупності витрат і капіталу.

Розрахунок та системне дослідження значення даних показників створює підґрунтя для комплексної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства. Показники загальної рентабельності (збитковості) капіталу (активів) і власного капіталу характеризують ефективність використання відповідно усьо-

го капіталу підприємства і окремо власного капіталу з точки зору одержання на одиницю їхньої середньорічної вартості прибутку (збитку) від господарської діяльності. Показники чистої рентабельності (збитковості) капіталу (активів) і власного капіталу визначаються за чистим прибутком (збитком) підприємства.

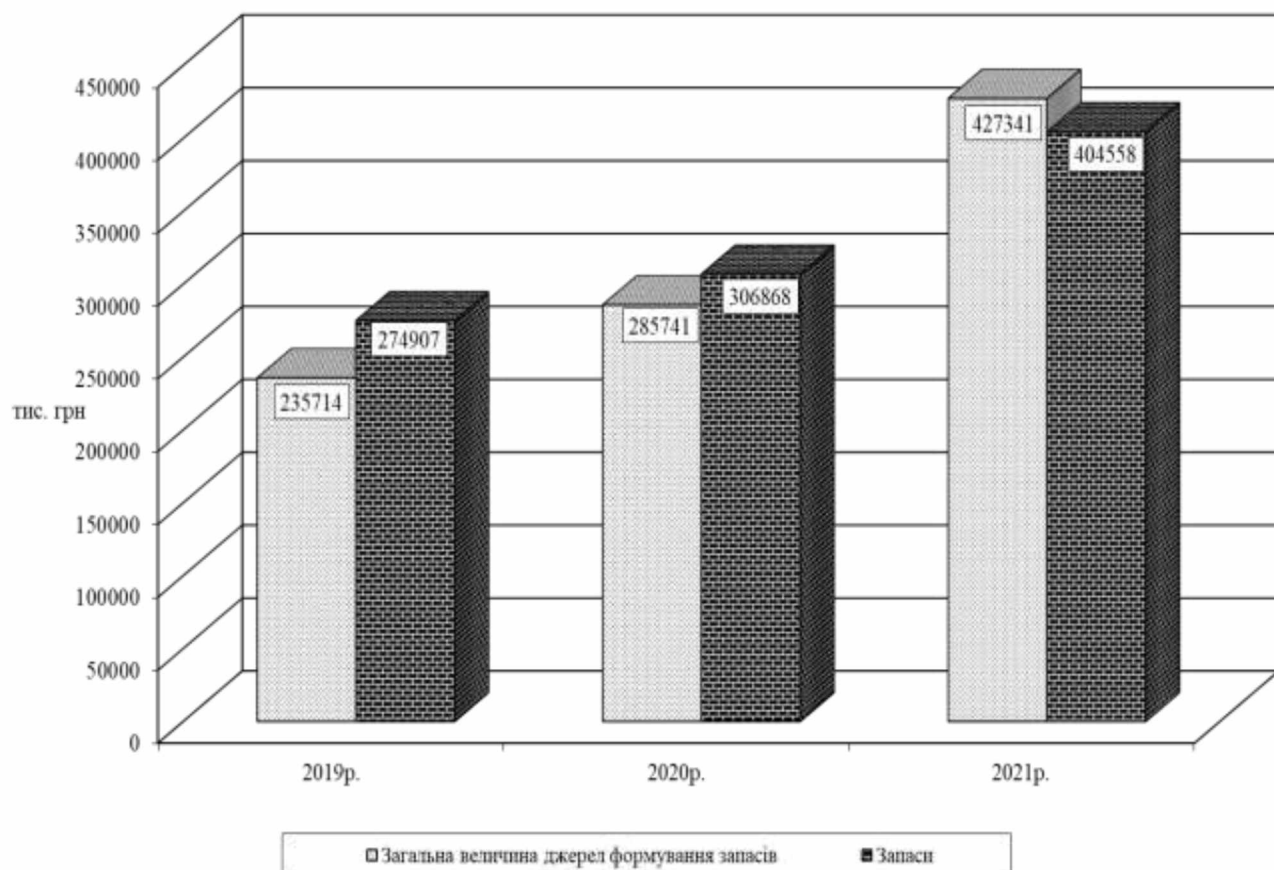

Рис. 2.7. Динаміка обсягів запасів ХХХ та джерел їх покриття, 2019 – 2021 рр., тис. грн

Загальна рентабельність (збитковість) виробничих фондів показує: скільки одержано прибутку (збитку) від господарської діяльності на 1 гривню середньорічної вартості виробничих фондів, до яких відносяться основні засоби, виробничі запаси і незавершене виробництво. Аналогічний зміст має показник чистої рентабельності (збитковості) виробничих фондів. Який визначається за чистим прибутком (збитком).

Важливими показниками, які співвідносять доходи і витрати підприємства, є коефіцієнт окупності. Коефіцієнт окупності витрат операційної діяльності характеризує співвідношення між чистим доходом (виручкою) від операційної

діяльності і операційними витратами. Коефіцієнт окупності капіталу (активів) і власного капіталу показують скільки підприємство одержало чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в розрахунку на 1 гривню середньорічної вартості, відповідно капіталу (майна) і власного капіталу. Для оцінки рівня ефективності використання капіталу підприємства проведемо розрахунок показників за даними фінансової звітності (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Показники оцінки ефективності використання капіталу в
XXX, 2019 – 2021 рр. (станом на кінець року)**

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+,-) 2020 р. до 2019 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. до 2020 р.
Показники прибутковості (рентабельності) капіталу (активів), %					
Загальна рентабельність (збитковість) капіталу	8,3	14,6	18,2	6,3	3,6
Чиста рентабельність (збитковість) капіталу	8,3	14,6	18,2	6,3	3,6
Загальна рентабельність (збитковість) власного капіталу	11,7	20,5	24,0	8,8	3,5
Чиста рентабельність (збитковість) власного капіталу	11,7	20,5	24,0	8,8	3,5
Показники окупності капіталу					
Коефіцієнт окупності капіталу	0,901	0,895	0,972	-0,006	0,076
Коефіцієнт окупності власного капіталу	1,273	1,259	1,279	-0,014	0,020

Аналіз даних табл. 2.10 свідчить, що за період 2019 – 2021 рр. серед показників прибутковості (рентабельності) капіталу XXX наявні стабільні тенденції. Зокрема, загальна та чиста рентабельність власного капіталу, значення яких не відрізняється, оскільки підприємство не сплачувало в досліджуваному періоді податку на прибуток, за період 2019 – 2020 рр. збільшилась з 11,7 % до 20,5 %, а у наступному 2021 р., вже до 24,0 %. В той же час загальна та чиста рентабельність всього капіталу теж стабільно зростала.

Загальна оцінка показників окупності капіталу XXX за досліджуваний період свідчить одночасно про позитивну динаміку коефіцієнта окупності власного капіталу, який зріс з 1,273 у 2019 р. до 1,279 у 2021 р., що прямо вплинуло на скорочення терміну його окупності. При цьому зауважимо, що коефіцієнт

окупності всього капіталу за останні два роки теж зріс, що наочно ілюструє рис. 2.8.

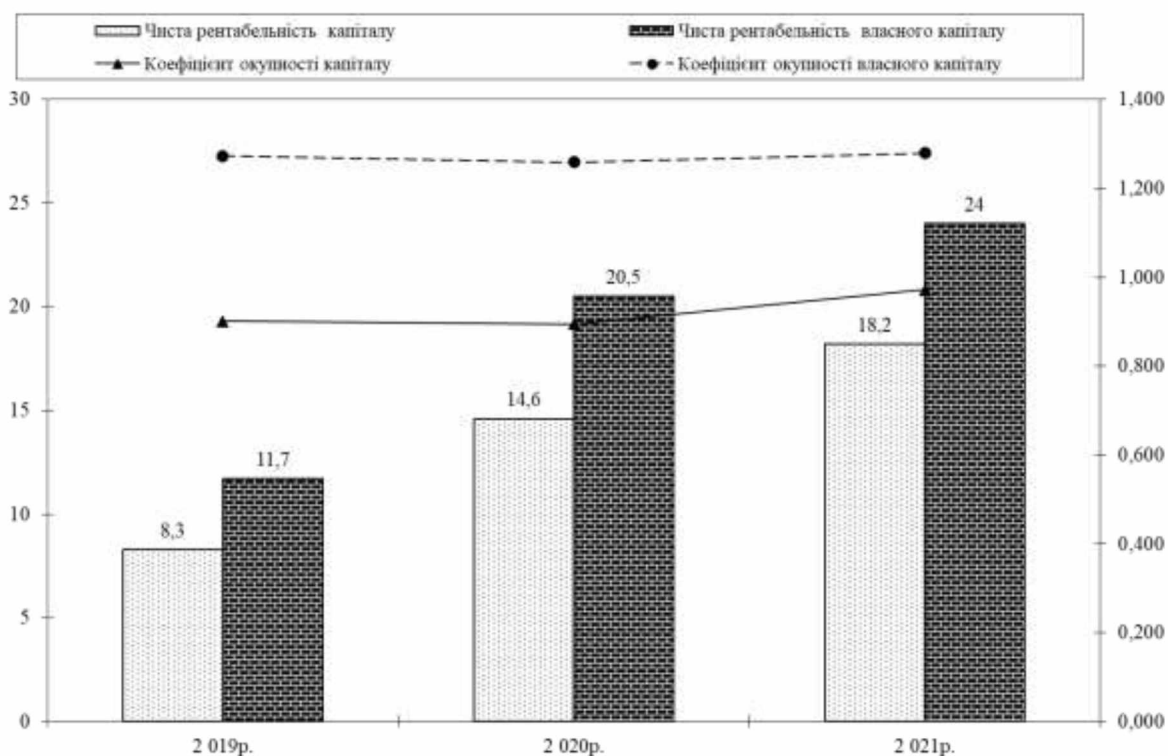

Рис. 2.8. Динаміка показників ефективності використання власного капіталу XXX, 2019 – 2021 рр.

Загалом, слід акцентувати увагу на зростанні рівня ефективності використання власного капіталу в XXX за останні три роки і тому для керівництва підприємства на перший план виходить завдання пошуку резервів для розвитку позитивних тенденцій і подальшого зростання рівня ефективності використання власних джерел фінансування господарської діяльності.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

3.1. Перспективи визначення необхідного розміру власного капіталу для покращення фінансування діяльності підприємства

За ринкових умов економіка України не перестає набувати першочергового значення у стані та перспективі діяльності підприємств різних форм власності, а також у ефективному формуванні і використанні ними фінансових ресурсів. Ефективність діяльності підприємств визначається цілеспрямованим формуванням його капіталу, пов'язаного з пошуком джерел фінансування та визначення його оптимальної структури. Структура капіталу визначає фінансові, операційні та інвестиційні аспекти діяльності підприємства та в значній мірі впливає на кінцеві результати його діяльності.

Вона впливає на економічну та фінансову рентабельність, рівень фінансового ризику та формує співвідношення ступеня прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства, тобто може служити головним індикатором у разі забезпечення фінансової безпеки підприємства. При цьому необхідно відзначити, що правильність формування структурних показників капіталу підприємства є необхідною, але недостатньою умовою ефективного його функціонування, оскільки підприємства, що мають однакову структуру капіталу, можуть мати зовсім різний фінансово-економічний стан.

Оптимізація структури капіталу є однією з найскладніших процедур в управлінні формуванням капіталу і при створенні підприємства. Вона виражає таке співвідношення використання власного і позикового капіталу, при якому забезпечується найбільш ефективний взаємозв'язок між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості і тим самим максимізується ринкова вартість (ціна) підприємства.

Пошук області оптимальних значень структури капіталу певного підпри-

ємства пов'язаний із двома різними підходами: якісним і кількісним аналізом оптимальної структури капіталу. Якісний аналіз структури капіталу конкретного підприємства припускає виділення зовнішніх і внутрішніх чинників, які обов'язково необхідно врахувати при розробленні та реалізації політики фінансування. Якщо провівши аналіз чинників визначено, що більша та вагоміша частина чинників сприяє залученню позикового капіталу більше норми, тобто значення коефіцієнта автономії становить менше 0,5, то це означає, що таке співвідношення буде найоптимальнішим для даного суб'єкта господарювання у визначений час. І навпаки, для підприємств, в яких сукупна дія зазначених чинників є негативною, нормативне значення коефіцієнту автономії повинно бути більше 0,5.

Структура капіталу являє собою співвідношення власних і позикових фінансових засобів, використовуваних підприємством у процесі своєї господарської діяльності. При визначенні оптимальної структури капіталу підприємства слід враховувати, що головною метою діяльності підприємства є максимізація прибутку в довгостроковому періоді. Ця мета, як правило, конфліктує з іншим важливим завданням – мінімізацією фінансових ризиків, тобто ризиків, пов'язаних з фінансуванням суб'єкта господарювання.

Структура капіталу товариства визначає багато аспектів не тільки фінансової, але й операційної та інвестиційної його діяльності, впливає на кінцеві результати цієї діяльності. Вона впливає на коефіцієнт рентабельності активів і власного капіталу (тобто на рівень економічної і фінансової рентабельності підприємства), визначає системи коефіцієнтів фінансової стійкості і платоспроможності (тобто рівень основних фінансових ризиків) і в кінцевому рахунку формує співвідношення ступеня прибутковості і ризику в процесі розвитку господарства.

Ефект від залучення позикового капіталу виникає тоді, коли рентабельність капіталу товариства вища кредитного процента господарства.

За рахунок цього зменшення в структурі капіталу питомої ваги власного капіталу та зростання питомої ваги позикового капіталу дозволяє збільшити рен

табельність власного капіталу.

Основними методичними підходами до вирішення завдання оптимізації структури капіталу є:

1) метод оптимізації структури капіталу за критерієм максимізації рівня фінансової рентабельності. Цей метод ґрунтується на багатоваріантних розрахунках рівня фінансової рентабельності при різній структурі капіталу. Остання виражається через такий показник, як ефект фінансового важеля. При застосуванні даного методичного підходу необхідно пам'ятати, що фінансовий леве-ридж – це використання підприємством позикового капіталу, яке впливає на зміну дохідності власного капіталу і дає йому можливість одержати додатковий прибуток на власний капітал.

Необхідно зазначити, що ефект фінансового леве-риджу може бути величиною як додатною, так і від'ємною. Крім того, цей ефект виникає завдяки використанню не лише платного кредиту, але і безоплатних позикових ресурсів (кредиторської заборгованості). І чим вищою є частка останніх у загальній сумі позикових коштів, тим вищим є значення ефекту фінансового леве-риджу.

Позитивний ефект фінансового леве-риджу виникає у тих випадках, коли позиковий капітал, який отримано під фіксований відсоток, використовується підприємством у процесі діяльності таким чином, що приносить більш високий прибуток, ніж фінансові витрати, тобто дохідність сукупного капіталу вища за середньозважену ціну позикових ресурсів;

2) метод оптимізації структури капіталу за критерієм мінімізації вартості. Метод ґрунтується на попередній оцінці власного та запозиченого капіталів за різних умов їх формування, обслуговування та здійснення багатоваріантних розрахунків середньозваженої вартості капіталу і, таким чином, пошуку найбільш реальної ринкової вартості підприємства;

3) метод оптимізації структури капіталу за критерієм фінансових ризиків. Передбачає диференційований вибір джерел фінансування різних складових частин активів підприємства: необоротних активів, оборотних активів (із розбивкою їх на постійну та змінну частини).

Слід зазначити, що недоліками наведених вище методів є те, що вони враховують обмежену кількість чинників і протилежні за своєю спрямованістю. Так, позитивна дія ефекту фінансового левериджу має наслідком зростання прибутку, який додатково утворюється на власний капітал, проте одночасно призводить до погіршення фінансового стану, а саме порушення умов платоспроможності.

До підвищення фінансових ризиків призводить також і мінімізація середньозваженої вартості капіталу, що, як і попередній метод, передбачає зростання питомої ваги позикових коштів, вартість яких завжди нижча вартості власного капіталу. На противагу цим двом методам мінімізація рівня фінансових ризиків має на меті підвищення фінансової стійкості підприємства і незалежності від зовнішніх джерел фінансування, але не створює передумов для подальшого розвитку.

Одним з головних завдань фінансового менеджменту є максимізація рівня рентабельності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику. Це завдання може реалізуватися різними методами. Одним з основних механізмів реалізації є фінансовий лівериджу.

Підвищення рентабельності власних коштів називають ефектом фінансового левериджу, тобто фінансовий леверидж характеризує ефективність використання позикових коштів, залучених підприємством. Ефект фінансового левериджу відображає рівень рентабельності власного капіталу за різних варіантів структури капіталу.

Рівень фінансового лівериджу, що склався на підприємстві, характеризує потенційні можливості впливу на чистий прибуток шляхом зміни обсягу і структури довгострокових пасивів.

Фактор фінансового лівериджу виникає з появою позикових коштів і дозволяє одержати товариству додатковий прибуток на власний капітал.

Ефект фінансового лівериджу, що виникає, відображає рівень додатково генерованого прибутку на власний капітал при використанні позикових коштів. Цей показник певною мірою дозволяє знайти найближче значення оптимальної

структури капіталу, тобто виявити граничну межу використання позичкового капіталу для досліджуваного підприємства. Фінансовий ліверідж виступає механізмом оптимізації структури капіталу.

Процес оптимізації структури капіталу ХХХ здійснюється по наступних етапах:

1. Аналіз капіталу підприємства. Основною метою цього аналізу є виявлення тенденцій динаміки об'єму і складу капіталу в перед плановому періоді і їх впливи на фінансову стійкість і ефективність використання капіталу.

На першій стадії аналізу розглядається динаміка загального об'єму і основних складових елементів капіталу в зіставленні з динамікою об'єму виробництва і реалізації продукції; визначається співвідношення власного і позикового капіталу і його тенденції; у складі позикового капіталу вивчається співвідношення довгострокових та короткострокових фінансових зобов'язань; визначається розмір прострочених фінансових зобов'язань і з'ясовуються причини прострочення.

На другій стадії аналізу розглядається система коефіцієнтів фінансової стійкості підприємства, визначена структурою його капіталу. Фінансова стійкість товариства пов'язана із загальною структурою балансу, рівнем залежності суб'єкта господарювання від кредиторів та інвесторів. Оцінка фінансової стійкості має на меті комплексний аналіз величини та структури активів і пасивів балансу, визначення на цій основі міри фінансової стабільності і незалежності підприємства, а також відповідності його фінансово-господарської діяльності статутним завданням.

Фінансова стійкість передбачає те, що ресурси, вкладені у підприємницьку діяльність, повинні окупитись за рахунок грошових надходжень від господарювання, а одержаний прибуток забезпечувати самофінансування і незалежність товариства.

Фінансова стійкість товариства залежить від розміщення його активів та джерел формування капіталу і характеризується, насамперед, співвідношенням між власним капіталом і зобов'язаннями. Чим більшу питому вагу в структурі

пасивів займає позиковий капітал, тим вищим є ризик кредиторів і нижчою ймовірність повернення боргів у випадку банкрутства підприємства боржника. Співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями дозволяє дати загальну оцінку фінансової стійкості товариства.

В процесі проведення такого аналізу розраховуються і вивчаються в динаміці наступні коефіцієнти:

а) коефіцієнт автономії. Він дозволяє визначити в якій мірі використовувані господарством активи сформовані за рахунок власного капіталу, тобто частку чистих активів товариства в загальній їх сумі;

б) коефіцієнт фінансування (коефіцієнт фінансового ліверіджу). Він дозволяє встановити, яка сума позикових коштів припадає на одиницю власного капіталу;

в) коефіцієнт фінансової залежності. Він характеризує відношення суми власного і довгострокового позикового капіталу до загальної суми використовуваного товариством капіталу і дозволяє виявити фінансовий потенціал майбутнього розвитку господарюючого суб'єкта;

г) коефіцієнт співвідношення довгострокової і короткострокової заборгованості. Він дозволяє визначити суму залучення довгострокових фінансових кредитів з розрахунку на одиницю короткострокового позикового капіталу, тобто характеризує політику фінансування активів господарства за рахунок позикових засобів.

На третій стадії аналізу оцінюється ефективність використання капіталу в цілому і окремих його елементів.

2. Оцінка основних факторів, що визначають формування структури капіталу.

Практика показує, що не існує єдиних рецептів ефективного співвідношення власного і позикового капіталу не тільки для однотипних господарств, але навіть і для одного господарства на різних стадіях його розвитку і при різних кон'юнктурі товарного і фінансових ринків. Разом з тим, існує ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, облік яких дозволяє цілеспрямовано фор-

мувати структуру капіталу. Основними з цих факторів є:

- галузеві особливості операційної діяльності товариства.
- стадія життєвого циклу товариства.
- кон'юнктура товарного ринку.
- кон'юнктура фінансового ринку.
- рівень рентабельності операційної діяльності.
- коефіцієнт операційного ліверіджу.
- відношення кредиторів до товариства.

– рівень оподаткування прибутку. В умовах низьких ставок податку на прибуток або використання товариством податкових пільг по прибутку, різниця у вартості власного і позикового капіталу, що привертається із зовнішніх джерел, знижується. Це пов'язано з тим, що ефект податкового коректора при використанні залучених засобів зменшується. В той же час при високій ставці оподаткування прибутку істотно підвищується ефективність залучення позикового капіталу;

– фінансовий менталітет власників і менеджерів товариства. Неприйняття високих рівнів ризиків формує консервативний підхід власників і менеджерів до фінансування розвитку господарства, при якому його основу складає власний капітал. І навпаки, прагнення одержати високий прибуток на власний капітал, формує агресивний підхід до розвитку ХХХ, при якому позиковий капітал використовується в максимальному розмірі;

– рівень концентрації власного капіталу. Для того, щоб зберегти фінансовий контроль за управлінням господарством (контрольний об'єм пайового внеску), власникам товариства не хочеться залучати додатковий власний капітал із зовнішніх джерел, навіть не дивлячись на позитивні до цього передумови. Задача збереження фінансового контролю за управлінням підприємством в цьому випадку є критерієм формуванням додаткового капіталу за рахунок позикових засобів.

З урахуванням цих чинників управління структурою капіталу в товаристві зводиться до двох основних напрямів:

1) встановлення оптимальних для даного товариства пропорцій використання власного і позикового капіталу;

2) забезпечення залучення у господарство необхідних видів і об'ємів капіталу для досягнення розрахункових показників його структури.

3. Оптимізація структури капіталу.

Невід'ємним елементом системного управління капіталом підприємства загалом і його складовим зокрема є оптимізація структури капіталу за певними обраним критерієм.

В зв'язку з цим доцільними є аналітичні дослідження по знаходженню оптимальної структури капіталу ХХХ за критеріями максимізації рівня фінансової рентабельності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунок оптимальної структури капіталу ХХХ за критерієм мінімізації середньозваженої вартості капіталу станом на початок 2022 р., тис. грн

Показники	Варіанти розрахунку				
	1	2	3	4	5
Загальна потреба в капіталі	12337	12337	12337	12337	12337
Варіанти структури капіталу, %:					
власний капітал	25,0	40,0	50,0	60,0	80,0
позиковий капітал	75,0	60,0	50,0	40,0	20,0
Вартість (ціна) власного капіталу, %	24,0	24,2	24,4	24,6	25,0
Вартість (ціна) короткострокових позик банку, %	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0
Премія за ризик, %	2,3	1,6	1,1	0,6	-
Рівень вартості (ціни) короткострокових позик банку з урахуванням премії за ризик, %	23,3	22,6	22,1	21,6	21,0
Вартість (ціна) складових елементів капіталу, %:					
власного капіталу	6,0	9,7	12,2	14,76	20,0
позикового капіталу	17,5	13,6	11,1	8,64	4,2
Середньозважена вартість капіталу, %	23,48	23,24	23,25	23,40	24,20

Для проведення розрахунків спочатку зробимо наступні уточнення: за величину власного капіталу візьмемо його середньорічне значення у 2021 р., суму банківського кредиту оперімо довільно, а коефіцієнт валової рентабельності активів приймемо на рівні 2022 р.

Мінімальна середньозважена вартість капіталу забезпечується при другому варіанті, тобто оптимальною структурою капіталу буде 40 % власного та

60 % короткострокових позик банку. Оскільки в нашому випадку валова рентабельність активів (0,7 %) менша за вартість короткострокових позик банку (21 %), то залучення останніх для ХХХ буде недоцільним. Тому, вважаємо, виправданим відсутність короткострокових та довгострокових позик банку на досліджуваному підприємстві.

Всі ці заходи необхідно впроваджувати, оскільки ефективне управління капіталом призведе до зберігання та його нарощування, тобто до збільшення прибутку, а оскільки одержання прибутку є основною ціллю діяльності підприємства, то без капіталу воно втрачає головну мету своєї діяльності.

Таким чином, крайнощі в управлінні структурою капіталу досить небезпечні і можуть мати руйнівні наслідки. Щоб їх уникнути, фінансові менеджери повинні вивчати досвід найуспішніших у своїй галузі товариств і намагатися підтримувати баланс між позиковим і власним капіталом. Потрібно будь-що уникати такого розміру боргів, за якого виплати за фіксованими зобов'язаннями перевищують розумну межу.

3.2. Напрями підвищення ефективності політики управління власним капіталом підприємства

Ефективна діяльність суб'єктів господарювання в Україні потребує управління фінансовими ресурсами, зокрема власним капіталом підприємства, яке повинно забезпечити основи для стабільного розвитку підприємства та його постійного зростання на ринку.

В основі системи управління головним поняттям, що характеризує власний капітал є поняття вартості капіталу. А тому кожне рішення яке пов'язане з управлінням власного капіталу повинне прийматися з точки зору впливу його на вартість підприємства в цілому.

Як показує практика вітчизняних підприємств, інвестори надають перевагу тим підприємствам, де функціонує ефективне управління власним капіталом,

що забезпечить захист інтересів та покаже ефект від використання вкладених ними коштів. У теоретичних розробках управління трактується по-різному залежно від проблем, що розкриваються авторами.

Управління розглядається як процес, в якому суб'єкт управління, спираючись на інформацію, здійснює певні дії на стан структурних елементів системи з метою переведення об'єкта управління до іншого стану або як дії, спрямовані на врівноваження керованої системи із зовнішнім середовищем, на пристосування системи до змін зовнішніх умов.

Основними складовими управління виступають:

1) постановка задач управління: формулювання цілей управління, визначення функцій об'єкта управління, вибір керуючих впливів (нормативні акти, програми, плани, накази, розпорядження, інструкції, вказівки керівництва, моральні та матеріальні стимули), визначення показників якості управління, облік впливів зовнішнього середовища;

2) розробка принципів управління: визначення функціональної та алгоритмічної структур керуючого об'єкта;

3) розробка методів і засобів аналізу процесів в системах управління;

4) розробка методів синтезу структур і розрахунку параметрів керуючих об'єктів.

Управління капіталом – це управління структурою і вартістю джерел фінансування (пасивів) з метою підвищення рентабельності власного капіталу та здатності підприємства платити дохід кредиторам і співвласникам підприємства.

Принципи управління капіталом: 1) оптимальне розміщення капіталу підприємства на стадіях кругообороту; 2) планування обсягу та структури капіталу; 3) наявність системи джерел формування капіталу; 4) контроль за станом і використанням капіталу підприємства.

Управління капіталом на підприємстві повинно ґрунтуватись на створенні інформаційної системи обліку, контролю капіталу, а також його аналізу відповідно до стратегії та оперативних завдань підприємства.

Управління власним капіталом – це система узгодження елементів, задач, принципів, які займаються регулюванням процесу розробки та реалізації управлінських рішень щодо руху власного капіталу в заданих параметрах.

Удосконалення сучасного механізму управління капіталом підприємства досягається в результаті здійснення відповідної фінансової політики, яка характеризується кількома етапами.

На першому етапі аналізується загальний обсяг формування капіталу підприємства, темпи його зміни порівняно з базисним і попереднім періодами, відповідність обсягу власного фінансового капіталу розміру необоротних і оборотних активів, питома вага власних засобів у сукупному капіталі підприємства. Після цього розглядаються джерела формування власного капіталу, здійснюється їхня вартісна оцінка, вивчається питання про достатність власних засобів і визначається рівень самофінансування підприємства в динаміці.

На другому етапі здійснюється оцінка вартості окремих елементів капіталу за джерелами залучення (внутрішніх і зовнішніх) робиться висновок про доцільність їхнього залучення у плановому періоді.

На третьому етапі визначається планова потреба у капіталі підприємства для фінансування необоротних і оборотних активів. Установлюються розміри приросту власного та позикового капіталу порівняно зі звітним періодом.

На четвертому етапі здійснюється оптимізація співвідношення окремих частин капіталу за джерелами фінансування, які залучаються для формуванню капіталу підприємства. Основним критерієм такої оптимізації може бути коефіцієнт рівня фінансування підприємства за рахунок зовнішніх і внутрішніх власних коштів.

На п'ятому етапі здійснюється розробка і прийняття рішень щодо залучення відповідних обсягів фінансових ресурсів із внутрішніх і зовнішніх джерел для формування капіталу підприємства.

Реалізація розробленої політики може бути досягнута у результаті застосування фінансового механізму управління капіталом підприємства, який включає ряд підсистем:

- підсистему управління формуванням прибутку;
- підсистему управління максимізацією прибутку;
- підсистему розподілу чистого прибутку;
- підсистему управління амортизаційними відрахуваннями;
- підсистему управління залученням зовнішніх джерел власних фінансових ресурсів.

Одним з найважливіших напрямів управлінської діяльності на підприємстві є організація системи управління, що забезпечувала б систематичне зниження собівартості й одержання прибутку при використанні капіталу підприємства. Уся діяльність керівників, менеджерів і фахівців підприємства в процесі підвищення ефективності та прибутковості його діяльності має бути спрямованою на забезпечення зростання продуктивності капіталу, зниження собівартості і підвищення прибутку. Лише за таких умов підприємство може функціонувати й розвиватись в сучасних умовах ринкової економіки. Здійснюючи функції управління, необхідно систематично виявляти внутрішньовиробничі резерви і використовувати їх для вдосконалення всієї діяльності підприємства.

Основу фінансового управління власним капіталом підприємства складає управління формуванням його власних фінансових ресурсів. В цілях забезпечення ефективного управління цим процесом на підприємстві розробляється спеціальна фінансова політика, яка направлена на залучення власних фінансових ресурсів з різних джерел у відповідності з потребами його розвитку в наступному періоді.

Розмір зареєстрованого капіталу підприємства в процесі його господарської діяльності також змінюється. При цьому всі зміни у статутному капіталі на державному підприємстві у бухгалтерському обліку знаходять відображення лише після відповідної державної перереєстрації зміни розміру статутного капіталу.

Якщо підприємство збиткове, то збитки фактично за відсутності джерел їх покриття (кошти резервного капіталу та інші джерела власного капіталу) зменшують суму статутного капіталу підприємства, хоча в бухгалтерському

обліку вони обчислюються окремо як непокріті збитки (вони знаходять відображення у 1 розділі пасиву бухгалтерського балансу) аж до появи джерел покриття, в тому числі прибутку.

Хоча загальна сума власного капіталу може бути визначена за раніше зазначеною формулою: $K = A - Z$, вважаємо, що користувачі фінансової звітності потребують більш детальної інформації про його склад та зміни, що відбувалися протягом звітного періоду. Це забезпечить зацікавлених осіб даними про ефективність управління підприємством і надасть кредиторам та інвесторам відомості що до динаміки та перспективи їх економічних прав. Тому фінансова звітність має надавати інформацію про: джерела капіталу підприємства; правові обмеження щодо розподілу дивідендів серед теперішніх і майбутніх акціонерів; пріоритетність прав найманого підприємства при його ліквідації.

Власний капітал утворюється двома шляхами: внесенням власниками підприємства грошей та інших активів; накопичення суми доходу, що залишається на підприємстві. Сума власного капіталу може збільшуватися внаслідок конвертування зобов'язань, а також збільшення вартості активів, не пов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних активів, дарчий капітал).

В складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце займає прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства – вона формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно й зростання ринкової вартості підприємства. певну роль в складі внутрішніх джерел грають також амортизаційні відрахування; однак суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування.

Формування концептуальних засад управління капіталом підприємства повинно ґрунтуватись насамперед на закономірностях його обігу, типології стратегій управління та системі тактичного управління. Сучасна система управління капіталом підприємства повинна обумовлювати поточну фінансову ефективність його використання, поточну фінансову стійкість підприємства,

можливості мінімізації ризиків діяльності та специфіку руху грошових потоків підприємства. Для того, щоб управляти капіталом підприємства у ринкових умовах на високому рівні та отримувати з процесу виробництва найбільшу користь необхідно використовувати різні економічні оптимізаційні моделі.

Тому, якщо керівництво сучасних підприємств бажає вивести їх господарську діяльність на конкурентоспроможний рівень, адже тільки так можна залишитися на ринку та отримувати винагороду за свою працю у вигляді прибутку, йому потрібно шукати шляхи, щоб більш ретельно слідкувати за капіталом підприємства та його формуванням та використанням і способами покращення управління ним.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження у кваліфікаційній роботі дали підстави зробити висновки теоретичного, методичного і практичного характеру, які зводяться до наступного:

1. Власний капітал підприємства за сучасних умов господарювання набуває надзвичайної ваги, оскільки він є одним із найважливіших і найістотніших показників для підприємства, бо втілює забезпеченість коштами для функціонування підприємства, платоспроможність та кредитоспроможність підприємства.

2. Ефективність господарської діяльності підприємства визначається процесами формування його капіталу. При цьому повинні враховуватися потреби підприємства у придбанні необхідних активів і оптимізація його структури з позиції ефективного використання власних та запозичених фінансових ресурсів. Потенціал управління власним капіталом підприємства є головним компонентом загального потенціалу підприємства, тому що він визначає реалізацію стратегічних цілей підприємства і всіх інших його потенціалів.

3. Здійснені роззрахунки свідчать про позитивний момент в діяльності ХХХ, на матеріалах якого виконувалось дослідження, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2019 – 2020 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж два рази з 48406 тис. грн до 107950 тис. грн. За наступні два роки ситуація не змінилась – продовжували розвиватись позитивні тенденції, що підтверджує подальший приріст прирості чистого прибутку ще майже на половину – до рівня 165091 тис. грн.

4. Аналітичні дані роботи вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2019 – 2020 років загальна вартість майна підприємства зросла на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення обсягів необоротних активів – на 29,3 %, або 101556 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогі-

чний період зросли на 45924 тис. грн (14,4 %). За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 183573 тис. грн, або 22,6 %.

5. Капітал підприємства в цілому є сумою коштів, основних фондів, нематеріальних активів. Відповідна оцінка підтверджує факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2019 – 2020 рр. на 147480 тис. грн, або на 22,1 %. На даний приріст виключний вплив мало збільшення обсягів власного капіталу підприємства. За період наступних 2020 – 2021 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 183573 тис. грн, або на 22,6 %. Такі тенденції за останні три роки вплинули на зміни в структурі пасивів підприємства в сторону збільшення частки власного капіталу і відповідного зростання питомої ваги зобов'язань, що посилює розвиток позитивної ситуації з загальним фінансовим станом на підприємстві.

6. На досліджуваному підприємстві власний капітал представлений рядом видів, зокрема: зареєстрований додатковий, резервний та нерозподілений прибуток.

7. Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. Виконані розрахунки свідчать про те, що рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2019 – 2021 рр. загалом зростає, і залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, збільшився за останні три роки сукупно на 0,100 пункти і на кінець 2021 року становить 0,776. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2021 р. – 0,224 свідчить про наявність загалом не значної залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

8. Розрахункові дані підтверджують, зазначені вище, позитивні тенденції та вказують на зміну типу фінансової стійкості ХХХ, з кризового в 2019 – 2020 рр. в нестійкий у 2021 р.

9. Оцінка показників оцінки ефективності використання капіталу свідчить, що за період 2019 – 2021 рр. серед показників прибутковості (рентабельності) капіталу ХХХ наявні стабільні тенденції. Зокрема, загальна та чиста рентабельність власного капіталу за період 2019 – 2020 рр. збільшилась з 11,7 % до 20,5 %, а у наступному 2021 р., вже до 24,0 %. Загальна оцінка показників окупності капіталу ХХХ за досліджуваний період свідчить одночасно про позитивну динаміку коефіцієнта окупності власного капіталу, який зріс з 1,273 у 2019 р. до 1,279 у 2021 р., що прямо вплинуло на скорочення терміну його окупності.

10. Враховуючи результати проведених досліджень з метою удосконалення структури власного капіталу, а також оптимізації джерел формування та напрямків його використання на конкретному підприємстві, на нашу думку необхідно: 1) покращити фінансовий стан підприємства за рахунок здійснення всіх заходів по підвищенню прибутковості діяльності з метою збільшення власного капіталу через формування з сум нерозподіленого прибутку резервного капіталу, який забезпечить страхування ризиків збитковості; 2) розширити можливості залучення позичкового капіталу в період особливо напружених робіт з метою підвищення рентабельності власного капіталу підприємства.